

KƏLBƏCƏR RAYONUNUN BƏZİ TOPONİMLƏRİNİN TARIXİ-COĞRAFI MƏNŞƏYİ HAQQINDA

Təhməzov Məzahir

mezahir.58@mail.ru

Xülasə. . Milli və mənəvi sərvətlərimiz olan toponimlərin toplanması və mənşəyinin öyrənilməsi tarixi, ictimai və siyasi baxımdan olduqca aktualdır. Təəssüf ki, uzun illər işğal altında qalan torpaqlarımızın yeraltı və yerüstü sərvətləri düşmən tərəfindən talan olunmuş, yer adları dəyişdirilərək erməniləşdirilmişdir. Toponimlərin mənşəyinin saflığını qorumaq, tarixi-milli dəyərini gələcək nəsillərə çatdırmaq hər bir Azərbaycanlının müqəddəs vətəndaşlıq borcudur. Məqalə Kəlbəcər rayonunun toponimiyasında əhəmiyyət kəsb edən və xüsusi yer tutan oykonimlərə həsr olunmuşdur. Oykonimlər Kəlbəcər rayonunun işğalı dövründə Azərbaycanın müxtəlif şəhər və rayonlarında məskunlaşmış kəlbəcərlilərdən sorğu vasitəsilə toplanmışdır. Məqalədə ilk dəfə elmi ədəbiyyata daxil olmayan bir çox oykonimlər və onların mənşəyi haqqında məlumatlar verilir.

Açar sözlər: Kəlbəcər, ərazi, oykonim, mənşə, toponim

Giriş. Tarixi-coğrafi toponimlər hər bir xalqın coğrafi məskunlaşma tarixini, həyat tərzini, inkişafını, təfəkkürünü, təkamülünü, mədəniyyətini göstərən ən dəyərli elmi qaynaqlardır və hər hansı bir ərazi məkanının hansı xalqa mənsub olmasını göstərən ən real sübutlardır. Kəlbəcər rayonunun özünəməxsus, zaman-zaman xalqın tarixini, coğrafiyasını, milli-mənəvi dəyərlərini, sosial-iqtisadi təkamülünü özündə əks etdirən zəngin toponimiyası vardır.

Qarabağ regionunun toponimlərinin (xüsusilə mikrotoponimlərin) toplanılması, sistemləşdirilməsi, xəritələşdirilməsi və onların olduğu kimi gələcək nəsillərə ötürülməsi olduqca vacibdir, eyni zamanda, ermənilərin tariximizi saxtalaşdırmaq əməllərinə böyük zərbədir.

Son dövrlərdə Kəlbəcər ərazisinə coğrafi cəhətdən bələd olmayanlar yanlış fikirlər ilə ərazinin coğrafi adlarının mənşəyini təhrif edir, tarixi yer adlarımızın saxtalaşdırılmasına imkan yaradırlar. Nəticə etiba-

rilə elimizin, obamızın bu günümüə gəlib çatmış tarixi faktlarına zərbə vurmuş oluruq.

Rayonun oykonimləri ayrıca tədqiqat sahəsi kimi araşdırılmamışdır. İlk dəfə Kəlbəcər rayonu üzrə bu səpkidə aparılan tədqiqatçılardan biri Məzahir Təhməzov olmuşdur. Onun 2008 və 2011-ci illərdə nəşr olunan «Kəlbəcər, ensiklopedik məlumatlar, toponimlər-fotoşəkillər-xəritələr» [1], 2013-cü ildə çap olunan «Kəlbəcər, ensiklopedik məlumatlar» [2] adlı kitablarında Kəlbəcərin toponimləri və onların mənşəyi haqqında geniş elmi məlumat verilmişdir.

Təhlil və müzakirə. Yaşayış məntəqələrinin adlarını bildirən (göstərən) toponimlər oykonim adlanır. Oykonim adlarının yaranma səbəbləri müxtəlifdir. Bunların bəziləri iqlim şəraitindən, təbiət hadisələrindən, olmuş hadisələrdən, relyefdən, ərazisində yerləşən qayaların adından, rəngindən, filiz yataqlarının adından, bünövrəsini qoyan şəxsin, tayfanın adı və s. ilə əlaqədar olaraq yaranmışdır.

İnsan adı ilə adlanan kəndlər:

Ağcakənd, Alırzalar, Babaşlar, Bağırılı, Cəmilli, Çovdar, Çopurlu, Fətallar, İlyaslar, Hacıkənd (keçmiş Sınıq Kilisə), Hacıdünyamalılar (keçmiş Vəng), Hopurlu, İmanbinəsi (Əhmədoğlunun şamı), Qasımbinəsi, Qazıxanlı, Mehmana, Mollabayramlı, Nadirxanlı, Narınclar, Oruclu, Pirilər, Rəhimli, Şaplar, Şeyinli, Zülfüqarlı və s.

Kəlbəcər - bu adın yaranması haqqında yekdil bir fikir yoxdur. Qocaman adamların dediyinə görə Kəlbəcər - Kərbəlayı Həcər adlı şəxslə bağlıdır. Onun sərdabəsi (kümbəzi) rayonun qəbiristanlığında idi.

Digər bir varianta görə Kəlbəcər «gəl becər» sözündən yaranıb. Belə ki, rayonun ərazisi maldarlıq üçün çox əlverişlidir. Münbit torpaqları, geniş yaylaqları, subalp çəmənlikləri, meşələri, sərin suları və s. olan strateji bir ərazidir. Aran rayonlarından, Qarabağdan və digər yerlərdən yayda yaylamaq üçün bu əraziyə gəlirdilər. Payızda geriye - öz yerlərinə qayıdanda onlardan soruşmuşlar ki, gedib yayladığınız yerlər necə yerdir. Onlar da belə cavab verərmişlər ki, gəl becər, gör necə yerdir. Gəl, gör, becər. Bu variant daha ağılabatandır. Hər halda Kəlbəcər sözünün dəqiq mənası araşdırılmayıb.

İstisu qəsəbəsi - onun ərazisində çıxan mineral «istisu»yun adı ilə bağlıdır.

Məmmədsəfi kəndinin bünövrəsini Məmməd adlı şəxs qoymuşdur. Bu yerlərdə qış çox sərt keçdiyindən Məmməd fikirləşir ki, qış 3-4 ay çəkər, ona görə də mal-qoyun üçün 3-4 aylıq ot-yem tədarüku görür. Ancaq qış 5-6 ay çəkir, mal-qoyunun otu, yemi qurtarır və mal-qara məhv olur. El arasında onun bu hərəkətinə Məmmədin səhfi deyirlər və

kəndin adını Məmmədsəfi adlandırırlar. Kəndin ərazisi qədim yaşayış məskəni olubdur.

Şahkərəm kəndi - Çovdar və Kərəm adlı iki çodar məskunlaşmaq üçün Çovdar və Şahkərəm kəndlərinin ərazilərinə gəlibər. Çovdar kişi Çovdar kəndinin, Kərəm isə Şahkərəm kəndinin bünövrəsini qoyublar.

Yaşlı sakinlərin dediklərinə görə, bir şah Kərəm məskunlaşan əraziyə qonaq gəlir. O vaxtlar şahlar adətən 40 nəfər atlı ilə səfərə çıxarmışlar. Kərəm şahı hörmətlə qarşılayır. Kərəmin nöker-naibi şahə və onun əshabələrinə layiqincə qulluq edirlər. Şah Kərəmin belə layiqli adam olduğuna heyran qalır. Şah Kərəm gildən evə qayıdarkən Kərəmə deyir ki, sən Kərəm yox, şah Kərəmsən. O vaxtdan kəndin adı Şahkərəm adlanır.

Tatlar kəndinin bünövrəsini Şano adlı şəxs qoymuşdur. Şanonun Cəfər adlı oğlu və bir qızı varmış. Şanonun oğlu Cəfərdən olanlara Cəfərililər deyirlər. Deyilənlərə görə Şanonun tat millətindən olan bir nökeri də varmış. Şano öz qızını ona ərə verir. Qızdan olan uşaqlara tatdan olanlar deyirlər. Tatlar sözü buradan yaranmışdır.

Tayfa adı ilə adlanan kəndlər:

Abdullaşağı, Alolar, Bazar, Çəpli , Çıraq, Qılınclı, Quzeyçirkin, Xallanlı, Məmməduşağı, Milli, Seyidlər, Zallar, Həsənlər, Qasımlar (keçmiş Kilsə), Nəbilər, Nəcəfahılar

Meyvə (bitki) adı ilə adlanan kəndlər:

Alçalı, Armudlu, Heyvalı, Qozly

Almalıq kəndi - kəndin sakinləri əvvəlki dövrlərdə kəndin «Gözlü buلاق» və «Otaqlar» adlanan ərazilərində yaşayıblar. Sonralar kənd sakinləri hər tərəfdən alma ağacları ilə bol olan, meşə örtüyü ilə əhatə olunan ərazidə məskunlaşıb və həmin kəndi Almalıq adlandırıblar.

Kolatağ kəndinin adı kolətək sözündən götürülmüşdür. Kolətək, yəni meşə ətəyində yerləşən kənd deməkdir. Kol kiçik ağac mənasını verir.

Qozlu körpü kəndi Tərtər çayının sahilində yerləşir. Həmin ərazi qoz ağacları ilə boldur. Çox güman ki, kəndin yerləşdiyi ərazidə qoz ağaclarından çay üstündən körpü salındığına görə belə adlanır.

Yerləşdiyi dağın adı ilə adlanan kəndlər: Ağdaş, Sarıdaş

Relyefin quruluşuna, qayaların, cuxurların rənginə görə yaranan adlar:

Ağqaya, Alaqaya, Böyükdüz, Göydərə, Qızılqaya

Qaragüney - adı ilə rayonun ərazisində iki kənd var. Onlardan biri Zülfüqarlı, digəri isə Comərd ərazi inzibati dairəsinin ərazisində yerləşir. Bu kəndlər Qaragüney adlanan ərazilərdə yerləşdiyinə görə belə ad-

lanırlar. Qara güney, yəni qara torpağı olan güney deməkdir. Qara torpaq məhsuldar olur, güney isə cənub, isti olan yerdir.

Boyaqlı - kəndin ərazisində boyaq otları bitir. Həmin otlardan yerli əhali boyaq kimi istifadə edirdilər. Kəndin adı buradan götürülmüşdür.

Ərazisində mövcud olan mineral filizlərin adı ilə yaranan kəndlər:

Ağyataq - kəndin yerləşdiyi ərazi ağ rəngli torpaqdan ibarətdir və bu torpaqda bitən otun yağıllığı çox yüksəkdir. Bu əraziyə bəzən də «Yağ yataq» deyirlər. Kəndin ərazisində «Ağyataq» adlanan civə filiz yatağı sahəsi var. Kəndin adı buradan götürülmüşdür.

Digəl amillərə görə yaranan adlar:

Ağdaban - kənd Murovdağ silsiləsinin ətəyində yerləşir. Kəndin yerləşdiyi ərazidə çox sayda fıstıq ağacı var. Fıstıq ağacı olan ərazi həmişə ağ dumanla örtülü olur. Dumanlı dağ silsilələrində həmişə şəh olur. Duman şəhliyr, elə bil ki, göydən ağ buludlar yerə damır. Kənd ağsaqqallarının söylədiklərinə görə əvvəllər kəndin adı Ağduman və ya Ağdaman adlanırmış, sonradan Ağdaban adlanıbdir.

Başqa bir variantda Ağdaban sözünün yaranmasını monqol-tatarların Azərbaycana gəlməsi ilə əlaqələndirirlər. Deyilənlərə görə monqol-tatar qoşunları səfər zamanı Murovdağ silsiləsindən aşarkən indiki Ağdaban kəndinin yerləşdiyi ərazidə dincəlməli olurlar. Bu ərazidə dağ ağ rəngə çalır. Daban monqol-tatar ləhcəsində dağ deməkdir. Ağdaban, yəni, Ağ rəngli dağın ətəyində yerləşən kənd deməkdir.

Allıkənd - kənd allı-güllü ərazidə yerləşir. Kəndin ərazisində «Albuxara» adlı gavalı bitir. Kənd həm allı-güllü-çiçəkli ərazidə yerləşdiyinə, həm də Albuxara gavalısının bitdiyinə görə Allıkənd adlanır.

Başkənd - kənd başqa kəndlərə nisbətən yuxarı səviyyədə, yüksəklikdə yerləşdiyinə görə belə adlanır.

Bağırsaq - kənd Bağırsaq adlanan dərədə yerləşir. Dərənin əyri, dolayı, uzun yolları var. Dərə sanki bağırsağa oxşayır. Bağırsaq sözü buradan götürülmüşdür.

Bağlıpəyə - bu kənddə olan hər hansı bir hadisə və ya sirr kənd ağsaqqallarının icazəsi olmadan kənara çıxmazmış. Kəndin sakinləri olmayan kənar şəxslərin də kəndə girməsi ağsaqqalların icazəsi ilə həyata keçərmiş. Kənd elə bil bağlı, qapalı həyat tərzini keçirirmiş. Kəndin adı sakinlərin belə hərəkətləri ilə bağlıdır. Pəyə mal-qara saxlanılan yerə deyilir. Kəndin ərazisində yolları hər tərəfdən bağlı və lazımı yerdən girişi olan pəyələr olub. Bağlıpəyə sözünün buradan əmələ gəlməsini deyənlər də var.

Başlıbel - kənd qədim yaşayış məskəni olub. Kəndin ərazisində iki yüksək yal beli (dağ aşırımı) var. Bu yal belinin biri ilə Tərtər vadisinə,

o birisi ilə Həkəri vadisinə getmək olur. Qarabağdan Sarıyerə, Qaraarxaca, Taxtadüzə, Sərkərə, Laçın istiqamətinə və s. gedən el yolunun axırncı aşırımı bu yal bellərindən keçir. Başlıbel, yəni bu ərazinin yüksəkliyinin baş hissəsində olan axırncı yal aşırımı, başda olan yal beləli deməkdir. Bu yallar iki olduğundan «dubel» (du iki deməkdir, Başdubel, Başlıbel və.s) adlanır. Başlıbel sözünün buradan yarandığı ehtimal olunur.

Barmaqbinə - kənd keçmişdə binə olan ərazidə yerləşdiyinə görə belə adlanır. Barmaq dağ tirəsi mənasını verir.

Bəzixana - kənddə bəzir yağı istehsal etmək üçün bəzir bitkisi (gəvən) əkib becərirmişlər. Bəzir yağı istehsal etmək üçün istifadə olunan daşlar 1970-ci illərə kimi kəndin şərq hissəsində yerləşən dəyirmanın yanında qalırdı. Bəzixana sözü buradan yaranmışdır. Kəndin yerləşdiyi ərazi qədim yaşayış məskəni olub.

Bozlu - kəndin yerləşdiyi ərazi qonur, boz rəngə çalır. Bozlu sözü buradan yaranmışdır. Kəndin adını bozlu türk tayfalarının adı ilə bağlayanlar da var.

Çaykənd - kənd Tərtər çayının sahilində yerləşdiyinə görə belə adlanır.

Çapar - kənd rabitə üçün əlverişli olan yolların üstündə yerləşdiyinə görə belə adlanır. Çapar qasid, rabitəçi (poçtolyon) deməkdir. Türk ordusunda xüsusi xidmətçilərə-qasidlərə çapar deyilirdi.

Çayqovuşan - kənd bir neçə çayın qovuşduğu ərazidə yerləşdiyinə görə belə adlanır.

Çərəkdar - kənd Kəlbəcərə gediş-gəliş olan dar keçiddən ibarət yolların üstündə yerləşir. Çərəkdar dar keçid deməkdir.

Çorman - kənd meşənin içərisində yerləşdiyinə görə belə adlanır. Orman türkcə meşə deməkdir. Orman sözü assimilyasiya olunub Çorman şəklini almışdır. Kəndin yerləşdiyi ərazi qədim yaşayış məskəni olub.

Çobankərəkməz kəndi - kərəkməz lazım deyil mənasını verir. Yəni bu kəndə çoban lazım deyil.

Daşbulaq (keçmiş Oktyabrəkənd) - kəndin əvvəlki adı Kilsəli olub. Həmin ərazidə qədim alban kilisələləri var. Sonralar kəndin adı dəyişdirilib Daşbulaq qoyulmuşdur. 1956-cı ildə kəndin adı yenidən dəyişdirilərək Oktyabr inqilabının şərəfinə Oktyabrəkənd adlandırılıb. 1992-ci ildə kəndin əvvəlki adı - Daşbulaq bərpa edilib.

Kəndin yerləşdiyi ərazidə daşdan düzəldilmiş iki vannası olan bir bulaq var. O vannaların hər biri 2 metr uzunluğunda, 1 metr enində və 60 santimetr hündürlüyündədir. Hər bir vanna bütöv daşdan əl ilə yonulmuşdur. Vannaların üzərində qədim alban hərfləri ilə yazılmış mətn vardır. Yazılar hər bir vannanın bütöv üstünü əhatə edirdi. Bulaqdan

axan su əvvəl vannanın birinə, o vanna dolandan sonra su əl ilə açılmış xarım (nov) vasitəsilə o biri vannaya tökülürdü. Kənd camaatı bu vannalardan ancaq içməli su qabı kimi istifadə edirdilər. Bu vannalardan bəzən yemək yağı, qatıq və pendir saxlanılan tuluq və dəriləri yumşaltmaq üçün də istifadə edirdilər. Həmin tuluqları bu vannalarda bir neçə gün suyun içərisində saxlayırdılar. Tuluq yumşaldandan sonra öz əvvəlki işlək halına düşürdü. Kəndin adının Daşbulaq olması bu iki qoşa daş vannası olan bulağın adı ilə bağlıdır.

Dərəqışlaq - kənd qışda mal-qoyun saxlanılan dərədə yerləşdiyinə görə belə adlanır. Qışlaq sözünün mənası qışda yaşayış yeri deməkdir.

Dəmirçidam - kəndin ərazisində qədim tikili yerləri var imiş. Tikinti kalafalarının birinin yerini qazarkən dəmirçi körüyünün dəmir kütlələri (qalıqları) tapıldığına görə Dəmirçidam adlandırılıb.

Günəşli (keçmiş Kilisəli) - kəndin adı Kilisəli olub. Kəndin yerləşdiyi ərazidə bir neçə qədim alban kilisəsi olduğuna görə belə adlanırdı. 1992-ci ildə kəndin adı dəyişdirilib Günəşli qoyulub. Kəndin ərazisi güney (cənub) olduğundan həmişə günəşli olur. Ona görə də kənd Günəşli adlandırılıb.

Güneypəyə kəndi güney adlanan ərazidə yerləşdiyinə görə belə adlanır. Güney günəşin çox düşdüyü, yəni cənub hissəyə, yerə deyilir. Pəyə mal tövləsinə deyilir. Yəni güneydə yerləşən mal tövlələri olan kənd deməkdir.

Həsənizi - kəndin yerləşdiyi ərazi Həsən bəy adlı bir varlının qışlaq yeri imiş. Həsən bəy yay aylarında mal-qoyunlarını yaylamaq üçün Gülüstana çıxarmış. Payız mövsümündə qar yağanda qışlağa qayıdarmış. Bir dəfə o, yaylağa çıxıb qışlağa qayıtmır. Bu kəndlə qonşu olan Umudlu kəndində Qazax rayonundan varlı bir «qaçaq» yaşayırmış. Bu qaçaq öz adamlarını göndərir ki, gedin görək Həsən bəy niyə qışlağa qayıtmayıb. Adamlar Həsən bəyin dalınca Gülüstana gedirlər. Onlar oraya çatanda görürlər ki, Həsən bəyin mal-qoyununun xeyli hissəsi məhv olub, salamat qalan 10-15 baş mal-qoyunla Həsən bəy Goranboya - arana tərəf gedib. Həmin vaxt qar yağdığına görə Həsən bəyin izi görünürmüş. Bu hadisəyə görə də Umudlu kəndinin adamları Həsən bəyin qışlaq yerini «Həsənin izi» adlandırıb, bəziləri isə köçüb orada məskunlaşıblar.

Xöləzək - kəndin adı xanəzək və ya xıləzək sözlərindən əmələ gəlmişdir. Belə ki, xanəzək - xan kimi yaşayan, xıləzək isə çox, həddindən artıq mənasını verir. Kəndin ərazisində yaşamaq üçün bol məhsul verən münbit torpaqlar, əkin yerləri, mal-qoyun saxlamaq üçün geniş otlaqlar, yaylaqlar var. Xöləzək sözünün istər xanəzək, istərsə də xıləzək

sözlərindən yaranmasına baxmayaraq, hər iki halda yaşamaq üçün hər bir şəraiti olan yaşayış yeri mənasını verir.

İstibulaq - kəndin əvvəlki adı Üstübulaq olub. Kəndin üstündən, yəni yuxarı tərəfindən çox sayda bulaq axdığına görə belə adlanırmış.

Kaha - kəndin adı onun ərazisində çox sayda kahalar olduğuna görə belə adlanır.

Kəndyeri - kənd qədim zamanlarda yaşayış yeri olub, sonralar xarabaya çevrilib, uçub dağılmış kəndin yerində salındığına görə belə adlanır.

Keştək kəndi - Keştək sözü tək-tək məskunlaşan deməkdir, yəni tək köç

mənasını verir. Belə ki, Keştək ərazisində məskunlaşan adamlar Dərələyəzdən tək-tək gəlib burada məskunlaşıblar. Bir ailə gəlib burada məskunlaşandan sonra başqa bir ailə onlara baxıb məskunlaşmış və s.

Keçiliqaya - kəndin yerləşdiyi ərazidə dağ keçiləri yaşayan, böyük qayaları olan dağ olduğuna görə belə adlanır. Kəndin yerləşdiyi ərazi qədim yaşayış məskəni olub.

Qamışlı - kəndin yerləşdiyi ərazinin üst (yuxarı) hissəsində, ətrafında qamış bitən balaca bir göl var. Ona görə kənd Qamışlı adlanır.

Qalaboynu - kənd hər birinin başında qala olan iki dağın arasında yerləşdiyinə görə belə adlanır.

Qanlıkənd - kəndin bünövrəsini Keştək kəndindən gələn Mərdan adlı şəxs qoymuşdur. 1917-ci il inqilabına kimi kəndin adı Mərdanlı olmuşdur. Sonralar bu kəndin camaatı ilə İlyaslar kəndinin camaatı arasında dəfələrlə qanlı ölüm hadisələri olduğuna görə kənd belə adlandırılmışdır. Başqa bir ehtimala görə kəndin adı kanqlı türk tayfalarının adı ilə bağlıdır.

Qaraxançallı - kəndin adı onun bünövrəsini qoyan tayfanın adı ilə bağlıdır.

Qarabağ xanlığının qoşunu ilə birlikdə yadelli işğalçılara qarşı döyüşən əsgərlər sırasında Kəlbəcərdən olan dəstədə Allahverdi adlı bir şəxs olub. O, hündürboy adam imiş. Döyüşün qızgın çağında xana xəbər çatdırırlar ki, qoşunun içərisində hündürboy bir əsgər düşmən qoşunu qırıb-çatır (öldürür). Döyüşdən sonra xan həmin əsgəri yanına çağırtdırıb təşəkkür edir və ona bağışlamaq üçün bir qılinc sifariş edir. Qılinc Allahverdinin boyunun hündürlüyünə görə uzun olur. Qılincin uzunluğuna görə də ona Karaxançallı ləqəbi verirlər. Kara türkcə böyük deməkdir, karaxançal, yəni uzun xançal. Kəndin bünövrəsini də XVI-XVII əsrlərdə həmin Karaxançallı Allahverdi qoyub.

Dal Qılınclı - kəndin adının birinci hissəsi yuxarı mənasını verir, yəni Qılınclı kəndinə nisbətən yuxarı hissədə yerləşən Qılınclı deməkdir. Rayonda Qılınclı və Dal Qılınclı kəndləri var. Qılınclı türk tayfasının adıdır.

Qaraçanlı - (üç kənd) Aşağı Qaraçanlı, Orta Qaraçanlı və Baş Qaraçanlı kəndləri Qoçdaş dağının ətəyində yerləşirlər. Dağ həmişə dumanlı, çis-kinli olur. Çən el arasında dumanlı-çiskinli hava şəraitinə deyilir. Buradan da Qaraçanlı (qara çənli) sözü yaranmışdır. Kəndin ərazisində «Uluxan» adlı qədim alban qalası var. Ona görə kəndə Uluxan Qaraçanlısı da deyirlər.

Laçın - kənd Laçın dağının ətəyində yerləşdiyinə görə belə adlanır. Laçın sözü quş adıdır. Əlçatmaz sıldırım qayaları olan dağlarda laçın quşu yaşayır. Laçın dağının əlçatmaz sıldırım qayaları var. Laçın yalçın, sıldırım mənasını verir.

Lev - kəndin ərazisində «Lök» adlanan qədim alban qalası var. «Lök» sözü el arasında «Löy» səslənir. Lök və Löy sözləri tədricən assimliyasıya olunaraq Lev şəklinə düşmüşdür.

Mərcimək - kəndin ərazisində yaşayan iki nəfər mərc gəlirlər ki, filan bitki burada bitməz. Biri deyir bitər, o birisi deyir bitməz. Bu bitkinin burada bitməsinə əmin olan adam o birisinə deyir ki, mərcimi ək, o birisi həmin bitkini orada əkir və bitki bitib, inkişaf edir. Mərcimək dənli bitki növüdür. Mərcimək sözü də buradan yaranmışdır.

Mozkənd - kəndin yerləşdiyi əraziyə Mozun dərəsi deyirlər. Moz mozalan sözündən götürülmüşdür. Bu ərazilərdə iribuynuzlu mal-qara saxlamaq üçün çox yaxşı şərait var. İsti yay günlərində mozalanlar iribuynuzlu malları (inəkləri, öküzləri, danaları və s.) sakit olmağa qoymur, onları dişləyirlər. Mallar mozalanların əlindən zinhara gəlirlər, özlərini dəli kimi aparırlar. Bu yerlərə bəzən də «Dəli moz» deyirlər. Kəndin adı buradan götürülmüşdür.

Moz Qaraçanlı - kəndin yerləşdiyi əraziyə Mozun dərəsi deyirlər. Moz mozalan sözündən götürülmüşdür. Bu yerlərə bəzən də «Dəli moz» deyirlər. Qaraçanlı sözü qara çən, yəni dumanlı çiskinli hava şəraitinə deyilir. Kəndin adı moz və qaraçanlı sözlərindən əmələ gəlmişdir.

Otaqlı - kənd ağsaqqallarının söylədiklərinə görə bir kişi öz oğlunu evləndirəndən sonra gəlin qocalara yaxşı baxmadığı üçün, oğlanın atası oğluna və gəlininə onun evində yaşamalarına icazə vermir. Oğlan yaşayış yeri axtararkən meşədə üstü açıq olan köhnə tağbənd bir tikiliyə (otağa) rast gəlir. Oğlan bu binanın (otağın) üstünü örtüb öz ailəsi ilə orada məskən salır. Ona görə də kəndin adı Otaqlı adlanır.

Otqışlaq - kənd otu çox olan qışlaq yerində salındığına görə belə adlanır.

Soyuqbulaq - kəndin ərazisində soyuq bulaqlar olduğuna görə belə adlanır.

Susuzluq - kəndin ərazisində su qıtlığı olduğundan belə adlanır.

Şurtan kəndi - çox ehtimal ki, Şurtan sözü şur sözündən yaranıbdir. Şur - zövq, təbiətə vurğunluq deməkdir. Həqiqətən də Şurtan kəndinin yerləşdiyi ərazi zövq oxşayan, gül-çiçəyə bəzənmiş çəmənlikdən, səfəli dağlardan ibarətdir.

Taxtabaşı - kənd dağ yüksəkliyində düz olan bir ərazidə yerləşdiyinə görə belə adlanır. Dağ yerlərində, yüksəkliklərdə düz olan ensiz sahələrə taxta deyilir.

Təkdəm - kəndin ərazisində tək bir ev, tikili olan ərazidə salındığına görə belə adlanır. Yerli əhali arasında bir ev olan yerlərə tək evli və ya təkdəm deyilir.

Təkəqaya - kəndin yaxınlığında dağ keçiləri yaşayan və başında böyük bir düz olan qaya var. Həmin qayada dağ keçiləri yaşadığına görə kənd Təkəqaya adlanır. Təkə keçinin erkəyinə deyilir.

Tövlədərə - kəndin ərazisində qış və yay aylarında mal-qoyun saxlamaq üçün çox əlverişli şərait olduğundan, bu ərazidə Çıraq kəndinin sakinləri tövlə (mal damı) tikib heyvandarlıqla məşğul olurlmuşlar. Sonralar həmin yerdə yaşayış məskəni salıb, adını tövlədərə, yəni tövlələr olan dərə qoyublar.

Tirkeşəvənd - kənd 1937-ci ilə kimi Bəylik adlanıbdır. Kənddə çox sayda bəy yaşadığından Bəylik adı verilib.

1937-ci il represiyasından sonra kəndin adı Tirkeşəvənd adlandırılıbdır.

Kəndin ərazisi qədim yaşayış məskəni olub. Bu ərazidə ilk məskunlaşan XVI-XVII əsrlərdə Laçın rayonundan gələn Qotur Məmməd olubdur. O, bu əraziyə gələndə uçulub-dağılmış kənddə divarının üstündə tirkeşəvənd və tiri qalan bir evə rast gəlib. Ona görə də kəndin adını Tirkeşəvənd qoyubdur. Keçmiş zamanlarda yaşayış damlarının (evlərin) divarının üstünə yoğun tir qoyurmuşlar. Bu tirin adı tirkeşəvənd olub, yəni tirkeçən bənd, tirləri bir-biri ilə bağlayan bənd deməkdir. Həmin tirin üstünə isə bir divardan o biri divara keçən tirləri qoyurmuşlar.

Vəng - rayonun ərazisində bir neçə Vəng kəndi var. Bu kəndlər qədim alban məbədləri olan ərazilərin yaxınlığında salındığına görə belə adlanırlar. Vəng albanca məbəd (məbəd olan ərazi) deməkdir.

Yanşaq kəndi - Yanşaq sözünün mənası aşırıq deməkdir. Kənd məşhur aşırıqlar məskəni olmuşdur.

Yanşaqbinə - kəndin ərazisi Yanşaq kəndinin binə yeri olub. Kəndin sakinləri Yanşaq kəndindən ayrılan adamlardır. Onlar mal-qoyun saxlamaq üçün binə yerində məskunlaşıblar. Binə qışda mal-qoyun saxlanılan yerə deyilir. Yanşaqbinə, yəni binə yerində yerləşən (salınan) Yanşaq deməkdir.

Yellicə - kənd həmişə külək (yel) əsən dağ ətəyində yerləşdiyinə görə belə adlanır.

Yuxarı Orataq - kəndin adı dağ yüksəkliyində yerləşən qala, ev mənasını verir.

Zar - kənd tarixdə Şəhrizər kimi tanınır. 1970-1980-cı illərə kimi yaşayan çoxyaşlı sakinlər Zara Şəhrizər deyildiyini öz ata-babalarından eşitdiklərini söyləyirdilər. Zər sözü qızıl deməkdir. Şəhrizər, yəni qızılla zəngin olan şəhər. Belə ki, Zarın ərazisində torpağın altından tez-tez tapılan qızıl dəfinələr bu sözün həqiqət olmasını təsdiq edir. Əfsuslar olsun ki, Şəhrizər sözünün Zar sözünə keçməsi tədqiq edilməmişdir.

Zağalar - kəndin ərazisində çox sayda zağalar vardır. Zağa kahaya, mağaraya deyilir. Deyilənə görə kəndin bünövrəsini qoyanlar ilk vaxtlar həmin zağalarda yaşayırmışlar. Kəndin adı buradan yaranmışdır.

Zəylik - kəndin yerləşdiyi ərazidə kristal şəkilində «zəy» adlanan kimyəvi maddə çıxır. Zəy bəzi mikrobları məhv edir. Zəylik (yəni zəy olan ərazi) sözü buradan yaranmışdır.

Zərqulu - kəndin yerləşdiyi ərazi qədim yaşayış məskəni olub. Onun bünövrəsini XV-XVI əsrlərdə Şano adlı şəxs qoyub. Bu ərazidə çox sayda qızıl quyuları var. Burada quyu dağ-mədən lagımı mənasındadır. Zər qızıl deməkdir. Görünür nə vaxtsa ərazi Zərquyular adlanıb, sonralar assimilyasiya olunaraq Zərqulu formasına keçib.

Zivel kəndi - Zivel sözü zolaq deməkdir. Kənd iki çayın, Quruselaf və Qaraarxac çaylarının axdığı iki dərənin arasında yerləşir. Dərə zolaq şəkilində şərqdən qərbə doğru uzanır. Kəndin adı buradan götürülmüşdür.

Nəticə:

- İlk dəfə Kəlbəcər rayonunun oykonimləri sistemləşdirilmişdir.
- Elmi ədəbiyyatda rast gəlinməyən bəzi oykonimlərin mənşəyi araşdırılmışdır.
- Toplanmış çoxsaylı dəlillər Kəlbəcər rayonunun azərbaycanlılara mənsub qədim yaşayış məskəni olduğunu sübut edən tarixi faktlardır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. M.O.Təhməzov. «Kəlbəcər, ensiklopedik məlumatlar, toponimlər-fotoşəkillər-xəritələr». Monoqrafiya. Bakı, 2008, 2011.
2. M.O.Təhməzov. «Kəlbəcər. Ensiklopedik məlumatlar». Monoqrafiya. Bakı, 2013.

ИСТОРИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ НЕКОТОРЫХ ТОПОНИМОВ КЕЛЬБАДЖАРСКОГО РАЙОНА

М.О.Тахмазов

Резюме. Сбор и изучение происхождения топонимов, являющихся нашим национальным и духовным достоянием, очень актуальны с исторической, социальной и политической точек зрения. К сожалению, подземные и наземные ресурсы наших земель, многие годы находящиеся под оккупации, были разграблены врагом, а названия мест изменены и арменизированы. Священным гражданским долгом каждого азербайджанца является беречь и сохранить чистоту происхождения топонимов для передачи такого исторического и национального достояния будущим поколениям. Статья посвящена важным и интересным особенностям в топонимике Кельбаджарского района ойконимам. Ойконимы были собраны у жителей Кельбаджара, проживавших в разных городах и районах Азербайджана во время оккупации Кельбаджарского района путем опроса. В статье впервые приводятся сведения о многих ойконимах и их происхождения, не вошедших в научную литературу.

Ключевые слова: кельбаджар, рельеф, ороним, происхождение, топоним

HISTORICAL AND GEOGRAPHICAL ORIGIN OF SOME TOPONYMS OF KELBAJAR REGION

M.O. Takhmazov

Summary. The collection and study of the origin of toponyms, which are our national and spiritual heritage, are very relevant from a historical, social and political point of view. Unfortunately, the underground and surface resources of our lands, which had been under occupation for many years, were plundered by the enemy, and the names of the places were changed and Armenianized. The sacred civic duty of every Azerbaijani is to protect and preserve the purity of the origin of toponyms in order to pass on such historical and national heritage to future generations. The article is devoted to oykonyms, important and occupying a special place in the toponymy of the Kelbajar region. Oykonyms were collected from the inhabitants of Kelbajar, who lived in different cities and regions of Azerbaijan during the occupation of the Kelbajar region by means of a survey. The article for the first time

XXI əsr: Geoməkan məlumatları və kosmik informasiya infrastruktur. İnnovasiyalar, səmərəli istifadə yolları

provides information about many oykonoms and their origin, which are not included in the scientific literature.

Keywords: Kelbajar, relief, oronym, origin, toponym